

בס"ד. שיחת ליל ב' דחג הפסח, ה'תשי"ג.

בלתי מוגה

א. איתא בסידור האריז"ל¹ אודות השמחה דליל פסח (בארץ ישראל — בלילה הראשון, ובחוץ לארץ — בשני הלילות), "שאינן זמן שמחה כ"כ שמחת השכינה כמו בליל פסח".

ולכן, תובעים מיהודי — שצריך להיות בדוגמא שלמעלה — שיהי' בשמחה בעת עריכת הסדר, שעי"ז פועל השמחה למעלה, ושתומשך גם למטה.

— בסידור האריז"ל שם מבואר גם הטעם לגודל השמחה בליל פסח שאינן דוגמתה בכל השנה כולה, אבל הטעם אינו נוגע. נוגע רק לידע שכן הוא הענין, שצריכים להיות בשמחה.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א): "זאָגט אַ פריילעכען ניגון". תבחרו איזה ניגון שתוצו, העיקר, שיהי' ניגון שמח. [ניגנוני ניגון שמח, וכ"ק אדמו"ר שליט"א רמז שירקדו, וגם עמד מלא קומתו ורקד על מקומו בשמחה גדולה].

* * *

ב. "הא לחמא עניא":

צריך לומר "הא לחמא עניא)", בצירי², שזהו כנגד מה שאמר יוסף הצדיק במצרים: "הא לכם זרע"³.

והענין בזה⁴ — כידוע שבחינתו של יוסף היא יסוד, שממנו נמשכת ההשפעה כו'. וכשאמר יוסף למצרים "הא לכם זרע", נעשה אחיזה למצרים ביסוד דלעו"ז, שמזה נעשה הענין דח"נ, שהוא חטא חמור ביותר, ועד שאיתא בספרים⁵ (שהובאו בתורת החסידות) שחטא זה הוא הסיבה לאריכות הגלות. וכדי לתקן מה שאמר יוסף למצרים "הא לכם זרע" — אומרים בליל פסח "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים".

סידור האריז"ל שם. פע"ח שער חהמ"צ פ"ז. וראה גם שיחת ליל א' דחה"פ תרח"צ ס"ד (סה"ש תרח"צ ע' 261). וש"נ. (4) ראה גם לקו"ש ח"א ס"ע 98 ואילך. וש"נ.

(5) ל"ת להאריז"ל ישעי' נט, כ. ועוד.

(1) לר"ש מרשקוב — קודם קידוש. (2) משנת חסידים מסכת סדר ליל פסח פ"ה מ"ב. סידור האריז"ל בהגדה. וראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תרצ"ט ס"ג (סה"ש תרצ"ט ע' 320). וש"נ.

(3) ויגש מז, כג. וראה מ"ח שם מ"ג.

ומזה רואים גודל העילוי שבלייל הפסח, אשר, מבלי הבט על המעמד ומצב בענין הנ"ל — שכן, גם מי שהוא נקי מח"נ החמורים⁶, אלא שלא קידש עצמו בשעת תשמיש כו', הרי ע"פ מ"ש בכתבי-יד של ספר התניא⁷ נכלל גם ענין זה בחטא הנ"ל, וכל-שכן מי שאינו נקי כו', ש"חמור .. וגדול עווננו בבחי' הגדלות ורבויו הטומאה והקליפות .. שכחותי וחילותי מלבישים כו'⁸, שלכן, במשך כל השנה כולה קשה לתקן ענין הנ"ל — הרי מצד גודל העילוי דליל הפסח⁹, הנה ע"י אמירת "הא לחמא עניא", יכול יהודי לתקן לא רק את הענינים שעשה וגרם הוא בעצמו, אלא גם את הענינים שנעשו ונגרמו מצד אמירתו של יוסף "הא לכם זרע".

ג. וזהו הטעם לאמירת "הא לחמא עניא" בליל הפסח בתחילת הסדר:

ענינו של חג הפסח הו"ע הגאולה. ועל זה אמרו רז"ל¹⁰ "בכל דור ודור (ובכל יום ויום)¹¹ חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא (היום)¹² ממצרים", היינו, שאצל כל אדם ישנו ענין של "מצרים" שצריך לצאת ממנו, שזהו"ע הגאולה הפרטית ע"י משיח הפרטי (כמבואר באגה"ק¹²), אשר על ידה באים להגאולה הכללית.

ולכן, בליל הפסח, בתחילת עריכת הסדר, עוד לפני אמירת סדר הגדה ממשנה וגמרא — מקדימים לומר "הא לחמא עניא", כדי לתקן חטא הנ"ל שהוא סיבת אריכות הגלות (כנ"ל ס"ב), ובמילא, ע"י תיקונו באה הגאולה.

וזהו שמסיימים בפיסקא זו "השתא הכא כו' בני חורין" — שעם היות ש"השתא הכא", שיודעים המעמד ומצב כו', ובמילא יודעים ש"השתא עבדין", מ"מ, ע"י אמירת "הא לחמא עניא" פועלים שנהי' "לשנה הבאה בני חורין" — כפירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר¹³ שאין צורך להמתין עד לשנה הבאה, אלא שנעשים בני חורין תיכף ומיד, ובמילא נהי' "לשנה הבאה בני חורין".

*

(6) לשון אדמו"ר הזקן בתניא פכ"ט (לו),
(ב.)
(7) ראה "לוח התיקון" לתניא פ"ז, ובטעמי
המצוות להרח"ו ס"פ בראשית.
(8) תניא שם.
(9) חסר כמה תיבות (הנו"ל).
(10) נוסח הגדה של פסח, מפסחים קטז,
ב (במשנה).
(11) הוספת אדה"ז בתניא רפמ"ז.
(12) סימן ד.
(13) שיחת ליל א' דחה"פ תש"ה בתחלתה
(סה"ש תש"ה ריש ע' 83).

ד. "וכל המרבה לספור ביציאת מצרים הרי זה משובח":

ידוע דיוק המפרשים¹⁴ במ"ש "וכל המרבה לספור כו'", ולא "והמרבה לספר כו'" — הרי כבר אמר לפנ"ז "כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה", שבזה כולל את כל הסוגים שמצוה עליהם לספור ביציאת מצרים, ומה בא להרבות עוד באמרו "וכל המרבה לספר כו"?

והביאור בזה — שבאמרו "וכל המרבה לספר כו'" בא לרבות עוד סוג — אלה שלא היו בשעבוד מצרים (כדלקמן), שגם הם צריכים לספור ביציאת מצרים, ויתירה מזה, להרבות בסיפור יציאת מצרים.

כלומר: בתחילה מבאר שלא מספיקה הידיעה ד"כולנו חכמים כו" כולנו יודעים כו'", אלא "מצוה עלינו לספור ביציאת מצרים", בדיבור דוקא, ולכמה דעות¹⁵ צריך להיות הסיפור לזולת (בן או אחר) דוקא. אמנם, כל זה הוא בנוגע לאלה שהיו בשעבוד מצרים, אבל אלה שמעולם לא היו בשעבוד מצרים, יש מקום לומר שאינם שייכים להמצוה דסיפור ביציאת מצרים. ועל זה מוסיף תיבת "וכל", לרבות את אלה שלא היו בשעבוד מצרים, שגם הם בכלל החיוב לספור ביציאת מצרים, ובאופן ד"המרבה לספור ביציאת מצרים".

מי הם אלה שלא היו בשעבוד מצרים? — הרי הם כהנים ולוים, כמסופר במדרשי חז"ל¹⁶ שמשה ואהרן וכל שבט לוי לא היו במלאכת שעבוד מצרים [לפי שמלכתחילה לא נתפתו לדברי פרעה שמשך את בני ישראל בדברים לעשות מלאכתו, ועד שנטל בעצמו סל ומגרפה לעשות לבנים כו'¹⁷], ואותם בא לרבות באמרו "וכל המרבה לספור ביציאת מצרים".

ה. וזהו המשך הפיסקא שלאח"ז — "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזרי' ורבי עקיבא וכו'" — שמכאן ראי' שגם כהנים ולוים שלא היו בשעבוד מצרים חייבים להרבות בסיפור יציאת מצרים:

בנוגע לרבי אליעזר — סתם ר"א שהוא רבי אליעזר בן הורקנוס¹⁸, הנקרא ר"א הגדול — אף שמצינו במדרז"ל¹⁹ ש"בשעה שעלה משה

17) ראה הנסמן בתו"ש שמות א, יג (אות קלד-קלו).

18) הליכות עולם — הובא בסה"ד בערכו (אות ב).

19) פסיקרת רבתי ופסיקתא דר"כ פ' פרה. במדב"ר פי"ט, ז. תנחומא חוקת ח.

14) הגדה של פסח שמחת הרגל (לחיד"א) — הובא בהגש"פ עם לקוטי טעמים כו' ע' טו.

15) נסמנו בהגש"פ הנ"ל שם.

16) שמו"ר פ"ה, טז. הובא בפרש"י עה"ת שמות ה, ד.

למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה, ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים²⁰, אמר לפניו, רבון העולמים, יהי רצון שיהא מחלצי, אמר לו חייך שהוא מחלציך", ומהראוי לומר כפשטי' שהי' לוי, מ"מ, יש גם דעה²¹ שהי' מחלציו של משה — מבני בנותיו.

אמנם, רבי יהושע — הי' לוי, כפי שמצינו להדיא שהי' מן המשוררים²², ונתנו לו מעשר²³.

ורבי אלעזר בן עזרי' — הי' כהן מיוחס, "עשירי לעזרא", שלכן מינהו לנשיא²⁴.

ורבי עקיבא — הי' בן גרים²⁵.

וזהו המשך הפיסקא "מעשה ברבי אליעזר וכו'" ל"כל המרבה לספר ביציאת מצרים כו'" — שגם כהנים ולוים שלא נשתעבדו (וכן גרים) היו מרבים בסיפור יציאת מצרים.

ו. וההוראה מזה בנוגע אלינו:

כיון שכל בני ישראל הם "בנים למקום", יש אצל כאו"א מישראל מעלה מיוחדת, שמצד מעלה זו הרי הוא למעלה מכללות הענין דגלות ושעבוד מצרים. ובמילא, יכול הוא לחשוב שאינו צריך לספר ביציאת מצרים, כיון שאין אצלו כלל הענין דמצרים.

ועל זה אומרים "כל המרבה לספר ביציאת מצרים כו'" — שגם מי שלא הי' בשעבוד מצרים, צריך לספר ביציאת מצרים להזולת, ולהרבות בסיפור יצי' מ עד כדי כך שיפעל אצל הזולת ענין של יציאת מצרים.

והענין בזה — ש"כל ישראל ערבים זה בזה"²⁶, וכהפירוש²⁷ (שהזכיר כ"ק מו"ח אדמו"ר כמ"פ²⁸) ש"ערבים" הוא גם מלשון עירוב, שמעורבים זב"ז, ולכן, כל זמן שלא פעל ענין של יציאת מצרים אצל

(20) ריש מס' פרה.

(21) יוחסין ועש"מ (להרמ"ע מפאנו) מאמר חקו"ד פט"ו — הובאו בקונטרס בית צדיק בהקדמת הרד"ל לפרד"א (אות א).

(22) ערכין יא, ב.

(23) מע"ש פ"ה מ"ט.

(24) ברכות כז, סע"ב.

(25) ראה סדה"ד בערכו.

(26) שבועות לט, סע"א. סנהדרין כז, סע"ב.

(27) לקו"ת בהעלותך לג, ג. וראה גם שם שה"ש לה, ד.

(28) ראה גם סה"ש תש"א ע' 144.

הזולת, נמצא גם הוא בגלות מצרים (וכפי שמצינו בגמרא²⁹ בנוגע לגדולי ישראל, שהי' נוגע להם שבשכנותם דרו אנשי דלא מעלי כו').

ז. והמשך וסיום הפיסקא — ש"היו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם³⁰ ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית" — שר"א ור"י כו' הרבו כל כך לספר ביציאת מצרים עד שפעלו על תלמידיהם שהגיע אצלם זמן ק"ש של שחרית, היינו, שנעשה אצלם מעמד ומצב של אור.

כלומר: לא מספיק ש"רבותינו" בעצמם יאמרו "הגיע זמן ק"ש של שחרית", שהרי אצלם לא הי' כלל מעמד ומצב של חושך. אלא הכוונה היא שיפעלו גם על "תלמידיהם" — שקודם שנעשו תלמידיהם, או גם בתחילת לימודם, הי' אצלם מעמד ומצב של חושך [נדאף שנאמר "אותו הלילה" לשון זכר, שזוהי מדריגה נעלית יותר³¹, הרי זה בכל זאת "לילה", חושך], ואעפ"כ יאמרו — התלמידים בעצמם — "הגיע זמן ק"ש של שחרית".

וזהו ש"באו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית": בהענין דמס"נ (ק"ש) הנכם "רבותינו", כיון שכל ההשפעה באה על ידכם, אבל אעפ"כ, ישנו גם הענין ד"מתלמידי יותר מכולם"³², וכבנדוד^ד, שהענין ד"לספר ביציאת מצרים" נשלם דוקא ע"י פעולת הסיפור להתלמידים. ובכך, מודיעים אנו לכם, "רבותינו, הגיע זמן ק"ש של שחרית", כלומר, גם אנו יצאנו כבר מאפילה לאור גדול.

*

ח. "כל ימי חייך להביא לימות המשיח":

כיון שלימות המשיח יקויים היעוד³³ "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", יש מקום לחשוב שאז לא יהי' כללות הענין דפסח ויציאת מצרים. וע"ד ההפרש שבין פסח לשבועות, שבפסח אסור לגמרי המין שהוא ההיפך דמצה, ואלו בשבועות מקריבים שתי הלחם ממין זה דוקא, ומבואר בזהר³⁴ ע"פ משל מבן מלך שנחלש והוצרך לאכול לרפואתו מאכל מסויים ולהזהר משאר המאכלים, ולאחרי שהבריא הותר לו לאכול

(29) ראה (לדוגמא) ברכות ז, א. יו"ד, רע"א. ועוד. הנסמן בתו"מ ח"ז ס"ע 75.
(30) יש גורסים: "התלמידים", אבל גירסת אדה"ז בהגדה היא: "תלמידיהם".
(31) ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תרצ"ז ס"ז (סה"ש תרצ"ז ע' 225).
(32) תענית ז, א. וש"נ.
(33) זכרי' יג, ב.
(34) ח"ב קפג, ב.

(29) ראה (לדוגמא) ברכות ז, א. יו"ד, רע"א. ועוד. הנסמן בתו"מ ח"ז ס"ע 75.
(30) יש גורסים: "התלמידים", אבל גירסת אדה"ז בהגדה היא: "תלמידיהם".
(31) ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תרצ"ז ס"ז (סה"ש תרצ"ז ע' 225).
(32) תענית ז, א. וש"נ.
(33) זכרי' יג, ב.
(34) ח"ב קפג, ב.

כל המאכלים. ודוגמתו בנמשל, שבחג הפסח, שזה עתה יצאו בני ישראל ממצרים, הוצרכו להזהר מדבר שהוא ההיפך דמצה, משא"כ בשבועות, שקיבלו התורה, שוב אין צורך בזהירות זו.

ולכן יש צורך בלימוד מיוחד — "כל ימי חיך להביא לימות המשיח" — שגם לימות המשיח יזכירו הענין דיציאת מצרים.

[ולהעיר מדברי הרשב"א³⁵ ש"גם לדברי חכמים שאומרים שאין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, לא יתבטלו מצות הפסח והמצות ומניעת החמץ"].

וטעם הדבר³⁶ — לפי שהגאולה ממצרים היתה הגאולה הראשונה, והיא מביאה גם את הגאולה העתידה, שהרי לולי הגאולה ממצרים לא היתה יכולה לבוא הגאולה העתידה, וגם כל עניני העליות שיהיו לעתיד לבוא בכל שעה ושעה, יהיו ע"י יציאת מצרים.

וכדאייתא בגמרא³⁷ שאע"פ ש"כבר נאמר³⁸ הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה גו' מכל הארצות וגו'" — הרי הפירוש בזה הוא — "לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד גליות עיקר ויציאת מצרים טפל לו", והיינו, שגם לעתיד לבוא יהי' נוגע הענין דיציאת מצרים.

ומקרא מלא דיבר הכתוב³⁹ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", היינו, שדוקא ע"י יציאת מצרים יהיו כל ה"נפלאות" בגאולה העתידה³⁶.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "אני מאמין"].

* * *

ט. "כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול"⁴⁰:

הפירוש הפשוט הוא שד' הפסוקים שמצינו בתורה בנוגע לאופן ההגדה לבנים, הם ביחס לארבעה סוגי בנים, היינו, שלכל סוג צריכה להיות ההגדה בלשון המתאים לו.

39) מיכה ז, טו.
40) קטעים משיחה זו — נכללו בלקו"ש לקו"ש ח"א ע' 247 ואילך.

35) בע"י ברכות יב, ב.
36) ראה סה"מ תש"ח ע' 164 ואילך.
37) ברכות שם.
38) ירמי' כג, ז"ח.

אמנם, כיון שכל התורה היא לכל בני ישראל, "תורה אחת לכולנו"⁴¹ — צריך לומר, שכל ד' הלשונות שבד' הפסוקים שכנגד הארבעה בנים שייכים לכאו"א מישראל, כיון שגם אצלו ישנם כל פרטי המדריגות והארבעה בנים.

וע"ד שמצינו⁴² שכאו"א מישראל צריך לקיים את כל המצוות שבתורה, חוץ ממצוות המלך, שלהיותו נשמה כללית מוציאם ידי חובתם. ועד"ז יש לומר, שכאו"א מישראל מחוייב בכל ד' הלשונות שבהם דברה תורה, וגם אם אין לו בנים מחוייב הוא בכל ד' לשונות אלה, כיון שאצלו גופא ישנם כל פרטי המדריגות דחכם רשע תם ושאינו יודע לשאול.

י. והביאור בזה:

מדריגת "חכם" שבכאו"א מישראל ענינה שיהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות⁴³, שזהו מפני היותו "חכם" — "איזהו חכם הרואה את הנולד"⁴⁴, "שרואה כל דבר איך נולד ונתהוה מאין ליש כו"⁴⁵, ע"י כח הפועל שבנפעל. ובפרט ע"פ מ"ש אדה"ז בתניא⁴⁶ "שמעתי ממורי כו" שמדרגת החכמה ענינה ההרגש "שהוא לבדו הוא ואין זולתו".

וכמו כן ישנם בכאו"א מישראל גם פרטי המדריגות ד"תם" ו"שאינו יודע לשאול", ואפילו המדריגה ד"רשע" — כמוכן ממ"ש אדמו"ר האמצעי בתורת חיים⁴⁷ שאפילו בצדיק גמור ישנה (לא רק המדריגה ד"אמה העבריי" ו"עבד עבריי", אלא) גם המדריגה ד"עבד כנעני", ש"בהפקירא ניחא לי"⁴⁸, ועבודתו אינה אלא מצד אימת האדון שלא יכהו בשבט כו', ודוגמתו בעבודה הרוחנית הוא הארת המקיף דחי' ויחידה, שהוא כמו הכאת השבט של האדון.

וממשיך לבאר, שזהו מ"ש הרמב"ם⁴⁹ שאפילו צדיק גמור שמואס ברע, הנה באותו רע שאין הטבעיות מחמתו, "לא יאמר אדם אי אפשי כו', אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי"⁵⁰ — דלכאורה אינו מובן: כיון שהצדיק מואס ברע, איך יכול לומר "אפשי"? — כי, זה גופא

(41) לשון אדמו"ר הזקן בתניא ספמ"ו.
ועוד.
(42) ראה תניא אגה"ק רסכ"ט — בשם האריז"ל, הנסמך בלקו"ש ח"י"ח ע' 192 הערה 55 ובשוה"ג.
(43) ראה אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע' תקמו (נעתק ב"היום יום" כא סיון). וראה שם ע' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). ועוד.
(44) תמיד לב, א.
(45) תניא פמ"ג (סא, ב).
(46) פל"ה בהגהה.
(47) שמות עא, ב ואילך.
(48) גיטין יג, א. וש"נ.
(49) בשמונה פרקים שלו פ"ו.
(50) תו"כ ופרשי קדושים, כ, כו.

שמואס ברע הוא מפני ש"אבי שבשמים גזר עלי", אבל מצד הגוף הרי הוא במעמד ומצב ש"אפשי". וזהו גם ענין "עבדא בהפקירא ניחא לי" — שעבודתו היא מצד אימת האדון, הארת המקיף דהנשמה כו', אבל מצד הגוף, "בהפקירא ניחא לי".

ולהעיר גם מהסיפור⁵¹ שכאשר תלמידי הבעש"ט הרהרו כו', הראו להם מלמעלה שמה רבינו מסביר מ"ש⁵² "ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו'" (דלכאורה "איך אפשר הדבר אשר אברהם אבינו יהי' מסתפק במאמר השם"), ש"זהו מצד הגוף, ואשר גם גוף קדוש בשר הוא".

יא. עפ"ז יש לבאר גם את הסמיכות ד"חכם" ל"רשע" — "אחד חכם ואחד רשע":

לכאורה, מצד סדר השתלשלות המדריגות צ"ל מקומו של ה"רשע" בסוף, ובפרט ע"פ הידוע⁵³ שד' הבנים הם כנגד ד' עולמות אבי"ע, חכם כנגד אצילות ורשע כנגד עשי', ומדוע מסמיכים את ה"רשע" אצל ה"חכם"?

והביאור בזה — שכשם שאצל ה"חכם" יש גם מדריגת "רשע" (כנ"ל), כך גם אצל ה"רשע" יש מדריגת "חכם" שפועלת בו, כאמור לעיל שמדריגת "חכם" ענינה שכאו"א מישראל אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות, ולכן סומכים ה"רשע" לה"חכם", להורות שגם אצל ה"רשע" ישנה ופועלת מדריגת ה"חכם".

יב. ועפ"ז יובן גם סיום הפיסקא ד"רשע" — "ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו הי' שם לא הי' נגאל": לכאורה אינו מובן: כיון ש"אילו הי' שם לא הי' נגאל", היינו, שאין לו שייכות לכללות הענין דיציאת מצרים — לשם מה מדברים אודותיו בעת ה"סדר"?

ולא עוד אלא שמדגישים "ואמור לו .. אילו הי' שם לא הי' נגאל" — לשם מה צריכים להכנס עמו בדברים; צריכים לעשות מה שכתוב לפני ה"אמור לו" ("הקהה את שיניו")... ולא לדבר עמו כלל, כיון שאין לו שייכות לכללות הענין דיציאת מצרים! ?

51) אג"ק אדמור"ר מוהרי"צ ח"ג ע' תנד. 53) פע"ח שבהערה 3. ועוד.
52) לך לך יז, יז.

אך הפירוש הוא: "אילו הי' שם — במצרים, היינו, לפני מתן-תורה — לא הי' נגאל", משא"כ עתה, לאחר מ"ת, מוכרח כאו"א מישראל להגאל, דכיון שבמ"ת אמר הקב"ה לכו"א מישראל — בלשון יחיד⁵⁴ — "אנכי הוי' אלקיך"⁵⁵, ועי"ז נעשה אצל כאו"א מישראל "הוי' אלקיך". וכידוע⁵⁶ ש"ישראל" ר"ת "יש ששים ריבוא אותיות לתורה", וכשם שכשרות הספר-תורה תלוי' בשלימות כל האותיות שבה, ואם חסרה אות אחת בלבד, איזה שתהי', אזי כל הס"ת אינה כשרה⁵⁷, כך גם כאו"א מישראל, יהי' מי שהי', נוגע לכללות הכוונה העליונה, ובמילא, מוכרח גם הוא להגאל.

וזהו שגם ה"רשע" שייך לעריכת הסדר, כיון שעכשיו צריך גם הוא להגאל;

והפירוש ד"אמור לו .. אילו הי' שם לא הי' נגאל", הוא, שאופן קירוב הרשע הוא עי"ז שמראים לו את הנועם של התורה, אשר, אע"פ שמצד מעמדו ומצבו, לולי מ"ת, "אילו הי' שם לא הי' נגאל", מ"מ, מצד מתן-תורה יכול וצריך גם הוא להגאל.

*

יג. "מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, שנאמר⁵⁸ ויאמר יהושע גו' תרח אבי אברהם וגו'":

צריך להבין מ"ש גבי תרח "אבי אברהם" (בה"א), ולא "אבי אברם" — הרי מצד התולדה, כפי שנולד מתרח אביו, נקרא "אברם", ואילו הוספת האות ה"א (אברהם) באה על ידי שלימות עבודתו של אברהם על ידי המילה, שאז "המליכו (השליטו) הקב"ה על מאתיים וארבעים ושמונה אברים" (גם על ה' האברים שע"פ טבע אינם ברשותו של אדם לשלוט עליהם)⁵⁹, ומה שייך ענין זה לתרח שיקרא "אבי אברהם"?

ליתר ביאור:

לא זו בלבד שהה"א דאברהם אינה מצד תולדתו מתרח אביו, כי אם ע"י עבודתו, אלא עוד זאת, שענינו של תרח הוא ההיפך מעבודתו של אברהם — שהרי באברהם כתיב⁶⁰ "ויקרא שם אברם בשם ה' א-ל

ח"ב סשע"א.

(54) ראה יל"ש יתרו רמז רפו. ועוד.

(58) יהושע כד, ב.

(55) יתרו כ, ב.

(59) נדרים לב, ריש ע"ב.

(56) מגלה עמוקות אופן קפו.

(60) וירא כא, לג.

(57) ראה זח"ג עא, א. תקו"ז תכ"ה. שו"ת

נודע ביהודה מהד"ת או"ח סק"ט. אבנ"ז יו"ד

עולם", "א"ת ויקרא אלא ויקרא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב"⁶¹, ואילו תרח הי' עובד ע"ז, ופעל גם על אחרים לעבוד ע"ז.

ולא זו בלבד שענינו של תרח מצד עצמו הוא ההיפך מעבודתו של אברהם, אלא עוד זאת, שתרח הי' מנגד לאברהם, והפריע לעבודתו של אברהם שעל ידה ניתוספה לו האות ה"א.

ועפ"ז יפלא ביותר מ"ש "תרח אבי אברהם" !?

אך הענין הוא — שכאשר ישנו ענין ההתקשרות של שני אנשים, כמו ההתקשרות של אב ובן וכיו"ב, אזי ההתקשרות היא בכל הענינים, כך, שההתקשרות של תרח היא לא רק עם "אברם", אלא גם עם "אברהם", כמו שהוא במדריגתו הנעלית בתוספת ה"א.

יד. ומזה למדים הוראה בעבודתנו:

כאשר חסיד עושה חשבון — אליבא דנפשי' — במה מתבטאת השייכות וההתקשרות שלו אל הרבי, יודע הוא שאין לו שום ציור בגודל ההפלאה של הרבי, ולאידך יודע הוא היטב פחיתותו כו'.

ונוסף על עצם ריחוק הערך בין החסיד לרבי, הרי גם ההתקשרות של החסיד אל הרבי — שנותן "מעמד", לפעמים מציית אל הרבי ומקיים רצונו, שומע מאמר ולומדו ומבינו — אינה אלא בענינים החיצוניים של הרבי, ועוד והוא העיקר, שההתקשרות מצדו היא התקשרות חיצונית בלבד, שלכן, "התעייף⁶² עיניך בו ואיננו"...

ואעפ"כ, צריך לידע שבכל מעמד ומצב איזה שיהי' מקושר הוא אל הרבי. "עס איז פאַרפאַלן"... כיון שהתקשר אל הרבי פעם אחת, נשאר הוא מקושר אל הרבי בכל המצבים שיהי' בהם, וע"ד האמור בענין "תרח אבי אברהם", שזוהי התקשרות של אב ובן, ועאכו"כ בנוגע להתקשרות של רבי וחסיד, שהיא באופן נעלה יותר מאור ומאור, אב ובן, עצם והתפשטות וכו', וכוללת את כולם⁶³.

*

טו. "והיא שעמדה":

בתיבת "והיא" — ישנם ב' פירושים:

(63) ראה לקו"ד ח"א נ, א. אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע' רצט.

(61) סוטה יו"ד, סע"א ואילך.
(62) משלי כג, ה.

א) הפירוש הפשוט⁶⁴ — "והיא" קאי על ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם ולנביאים, שעז"נ בפיסקא שלפנ"ז "ברוך שומר הבטחתו לישראל", שהבטחה זו "היא שעמדה לאבותינו ולנו", שאע"פ ש"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", מ"מ, "הקב"ה מצילנו מידם".

ב) והפירוש הפנימי — "והיא" קאי על השכינה, כמארז"ל⁶⁵ "גלו למצרים שכינה עמהם .. גלו לבבל שכינה עמהם .. ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהם", והשכינה, "היא שעמדה לאבותינו ולנו", שאע"פ ש"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", מ"מ, "הקב"ה מצילנו מידם".

יש לבאר הקשר והשייכות של ב' הפירושים — כבכל עניני התורה שיש בהם ב' פירושים, ע"פ נגלה דתורה וע"פ פנימיות התורה, שמתאימים ושייכים זל"ד⁶⁶.

ובהקדים מ"ש⁶⁷ "דבר מלך שלטון", ודיבורו של הקב"ה חשיב מעשה⁶⁸ — שזהו הטעם ש"בעשרה מאמרות נברא העולם"⁶⁹, כי, עם היותם "מאמרות" (דיבור) בלבד, הרי זה חשיב מעשה.

ועפ"ז מובן גם בנוגע להבטחתו של הקב"ה "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה"⁷⁰ — שע"י דיבורו של הקב"ה, "אנכי ארד עמך", ש"חשיב מעשה", נעשה כן בפועל, ש"בכל מקום שגלו שכינה עמהם".

ונמצא, שההבטחה לישראל (כפירוש הפשוט), ו"שכינה עמהם" (כהפירוש הפנימי), ענינם אחד שנחלק לחיצוניות ופנימיות: ההבטחה — הדיבור — היא החיצוניות, והפעולה ד"שכינה עמהם" שנעשית ע"י ההבטחה — כיון שדיבורו חשיב מעשה — היא הפנימיות.

*

טז. "ואת עמלנו אלו הבנים, שנאמר⁷¹ כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון":

הראי' מהפסוק "כל הבן הילוד גו"י" היא (לא על הפירוש ש"עמלנו

64) ראה גם הגש"פ עם לקוטי טעמים כו' ע' כא.
 65) מגילה כט, א.
 66) ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. ועוד.
 67) קהלת ח, ד.
 68) ראה ב"ר פמ"ד, כב.
 69) אבות רפ"ה.
 70) ויגש מו, ד.
 71) שמות א, כב.

אלו הבנים", שהרי בפסוק לא נזכר תיבת "עמל", אלא) על הענין, שגזרו על הבנים⁷².

אבל על הפירוש ש"עמלנו אלו הבנים" אינו מביא ראיה — כיון שזהו דבר הפשוט שבנוגע ל"בנים" צריך להיות "עמל" דוקא.

ומזה מובן גם בנוגע לתלמידים, כדרשת חז"ל⁷³ "ושננתם לבניך אלו התלמידים", שצריך להתעסק עמהם באופן של עמל ויגיעה ("עמלנו"), היינו, שלא מספיק ללמוד עמהם במשך מספר השעות שצריך ללמדם, ואח"כ יכול לנוח ולילך לישון, אלא עליו להמשיך לעמול ולהתייגע ולהיות מונח בהתלמידים בכל מציאותו.

אם רצונו להיות "משפיע" — צריך להיות אצלו עמל ויגיעה. ואם טוען: נו, אזי לא אהי' "משפיע" — עליו לדעת שכיון שזהו ציווי של הרבי, הרי זה ענינו, שעליו להיות רב ומשפיע, ובמילא, צריך לעמול ולהתייגע עם התלמידים, ואז יהי' אצלו הענין ד"בניך אלו התלמידים", וגם "בניך" כפשוטו, זרעא חיא וקיימא.

*

יז. (בנוגע להפיסקא "דיינו" — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

התוועדות זו — בליל ב' דפסח — היא על יסוד הנהגתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר שהי' מבאר עניני ההגדה⁷⁴.

— כ"ק אדמו"ר הצ"צ אמר פעם⁷⁵ במענה לשאלת אחד הרבנים ("א' עולם'שער") ע"ד פעולותיו בעסקנות ציבורית עד כדי מס"נ (כידוע⁷⁶ שישב במאסר כ"ב פעמים כו'), איך הי' מותר לו להעמיד את עצמו בסכנה, הרי הי' צריך לחשוב מה יהי' עם חסידים? — שכיון ששאל ע"ד הנגלה ("א' נגלה'דיקע שאלה"), ישיב לו ע"ד הנגלה ("א' נגלה'דיקן תירוץ"), תירוץ עם "ואי בעית אימא": התירוץ — שישנם הבנים, וה"א אי בעית אימא" — שהאחדות של חסידים תנהיג אותם עד ביאת המשיח. ובכן, על יסוד התירוץ והאב"א הנ"ל, ממשיכים בהסדר שהי' כ"ק מו"ח אדמו"ר נוהג לבאר עניני ההגדה, וזהו הטעם לעריכת התוועדות בליל ב' דפסח.

74) ראה תו"מ — רשימת היומן ע' קעט (וש"נ): "ליל ב' מבאר בהגדה".

75) שיחת אחש"פ תרצ"ה סט"ו (סה"מ תשי"א ע' 245).

76) "היום יום" כג חשון.

72) ראה גם הגש"פ עם לקוטי טעמים כו' ע' כד. לקו"ש ח"א ע' 113 ואילך. שיחת ליל ב' דחג"פ תשי"א סכ"א (תו"מ ח"ג ע' 23 ואילך).

73) ספרי ופרש"י עה"פ ואתחנן ו, ז.

וכיון שבאמירת ה"דיינו" [בכתבי האריז"ל איתא שישנם ט"ו דינו, אבל לפי הנוסחא שלנו אינם אלא י"ד⁷⁷] לא היו מפסיקים⁷⁸, אלא היו אומרים את כולם בחדא מחתא — לכן, לא ידובר אודות ה"דיינו".

*

יח. "על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו כו' ובנה לנו את בית הבחירה כו'":

בפיסקא זו צריך להבין: (א) מהו הדיוק שהקב"ה נקרא כאן בשם "מקום"? (ב) הרי גם לאחרי בנין בית הבחירה היו עוד כמה מעלות טובות, ולמה מסיים בהענין ד"בנה לנו את בית הבחירה"? והענין בזה:

הטעם שהקב"ה נקרא בשם "מקום" — לפי ש"הוא מקומו של עולם"⁷⁹, דקאי בכללות על אור הממלא ששייך להתהוות. אמנם, ידוע שההתהוות היא בכח העצמות דוקא⁸⁰, וכוונת ההתהוות היא להיות גילוי העצמות למטה. וכוונה זו נשלמת ע"י נשמות ישראל שמושרשים בהעצמות, ובהם היא בחירת העצמות, ולכן יש בהם ענין הבחירה, לפי שנלקחים ממקום כזה שיש בו ענין הבחירה, כידוע שענין הבחירה הוא בהעצמות דוקא⁸¹.

ועפ"ז י"ל, שבפיסקא זו מדובר אודות כללות ההתהוות ותכליתה: ענין ההתהוות — נרמז בהתחלה בתואר "מקום". וכדי שתתמלא כוונת ותכלית ההתהוות צ"ל כללות סדר העבודה "שהוציאנו ממצרים וכו'", עד להתכלית של כללות העבודה — "ובנה לנו את בית הבחירה", שרומז גם על ביהמ"ק שבכאור"א מישראל, כמ"ש⁸² "ושכנתי בתוכם", בתוך כל אחד ואחד⁸³.

*

יט. גם מהפיסקא "לפיכך" והלאה לא היו מפסיקים. ויש לומר

(80) ראה תניא אגה"ק ס"כ (קל, סע"א ואילך).	(77) ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים כו' ע' כח. וש"נ.
(81) ראה תו"מ סה"מ תשרי ע' ב. וש"נ.	(78) ראה תו"מ — רשימת היומן ע' רכג. וש"נ.
(82) תרומה כה, ח.	(79) ב"ר פס"ח, ט.
(83) ראה אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. ועוד.	

הטעם, שלא רצו להפסיק בהפרקים דהלל. וקרוב לודאי שזהו גם הטעם שלא היו מפסיקים בחצי השני של ההגדה (לאחרי ברכת המזון).

*

כ. "לשנה הבאה בירושלים":

בנוגע להסדר דמחשבה דיבור ומעשה — הרי הפירוש בזה הוא שכאשר ישנה המחשבה, דהיינו כוונה [וגם אם ישנם כאלה שאינם יודעים לכוין, הרי מסתמא ישנו מי שיכול להוציאם ידי חובתם], וישנו גם הדיבור — אזי בא גם המעשה, "לשנה הבאה בירושלים", בפועל ממש.

ומובן, שאין הכוונה שצריכים להמתין שנה שלימה, אלא ענין זה יכול להתחיל תיכף ומיד, ובמילא נהי' "לשנה הבאה בירושלים" (כנ"ל ס"ג).

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "אני מאמין". ואחרי שניגנו, אמר, שנוסף על ענין האמונה, צריך להיות גם ענין של מעשה, ולכן ינגנו "ממצרים גאלתנו", שזהו ענין שכבר הי' במעשה בפועל, וענין זה ימשיך גם את הגאולה העתידה — בפועל ממש].

כא. בסידור של"ה⁸⁴ איתא שצריכים לומר "לשנה הבאה בירושלים" ג' פעמים, דבתלתא זימני הוי חזקה⁸⁵. אבל אדמו"ר הזקן אינו מביא זה בסידורו, דס"ל שאין צורך בענין של חזקה, וגם לולי החזקה יש בכחו ובבעלותו של יהודי לומר ולפעול שיהי' "לשנה הבאה בירושלים".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה שכולם יכריזו "לשנה הבאה בירושלים".]

כב. "לשנה הבאה בירושלים" מכריזים שתי פעמים בשנה: בסיום וחותם יוהכ"פ, ובליל פסח.

והנה, ליל הפסח הוא נעלה יותר ממוצאי יוהכ"פ, כיון שפסח נקרא "ליל שימורים"⁸⁶, שאז אין שליטה להשטן כו'⁸⁷. ואע"פ שגם ביוהכ"פ אין שליטה להשטן, כדאיתא בגמרא⁸⁸ "השטן בגימטריא תלת מאה ושתיין

84) הובא בהגש"פ עם לקוטי טעמים כו' אר"ח סו"ס תפא. (87) ראה פסחים קט, סע"ב. שו"ע אדה"ז ע' נ.

85) ב"מ קו, ריש ע"ב. וש"נ. (88) יומא כ, א. ועוד.

86) בא יב, מב.

וארבעה הוי, תלת מאה ושתיין וארבעה יומי אית לי' רשותא לאסטוני, ביומא דכיפורי לית לי' רשותא לאסטוני", אבל אעפ"כ, אין זה באופן ד"שימורים", ורק בפסח נאמר "ליל שימורים".

והענין בזה, שגם כאשר ישנים, ולא רק שינה דשמחת בית השואבה שהיא באופן ד"מנמנמי אכתפא דהדדי"⁸⁹, "נים ולא נים"⁹⁰, אלא שינה של ממש, ראש ורגל בהשוואה, הנה גם אז אין להתיירא מפני מזיקים כו', כיון שזהו "ליל שימורים".

ומובן שבשעה שאין מציאות של שטן ומזיקים כו' — אזי יהודי הוא בעה"ב לומר ולפעול שיהי' "לשנה הבאה בירושלים"!

[בסיום ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכל אלה הזקוקים לרפואה יכנסו אליו לחדרו, ונתן להם חתיכת מצה: "מיכלא דאסותא"⁹¹].

(89) סוכה נג, א. דחה"פ תש"ב ס"ו (סה"ש תש"ב ע' 94 ואילך) — נעתק (בקיצור) ב"היום יום" טו (90) פסחים קכ, ריש ע"ב. (91) ראה זהר שבהערה 34. שיחת ליל ב' ניסן.